

พัฒนาการของมนุษย์

ความหมายของการพัฒนาการของมนุษย์

พัฒนาการของมนุษย์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ทางด้านคุณภาพที่มีความต่อเนื่องกัน ตั้งแต่แรกเกิดจนสิ้นชีวิต การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงทุกด้านทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจะมีความก้าวหน้าเป็นขั้นๆจากระยะหนึ่งไปสู่อีกระยะหนึ่ง โดยจะดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ทำให้มนุษย์มีลักษณะและความสามารถใหม่ๆเกิดขึ้น มีความเจริญก้าวหน้าไปตามลำดับ

ลักษณะทางพันธุกรรมและประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับจากสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) โดยพันธุกรรมเป็นตัวกำหนดรูปร่าง หน้าตา ฯลฯ ส่วนสิ่งแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัย พหุสัณยคติในการดำเนินชีวิต ฯลฯ

สิ่งที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของบุคคล มี 2 อย่าง คือ วุฒิภาวะ (Maturity) และการเรียนรู้ (Learning) วุฒิภาวะเป็นความพร้อมทางสรีระที่บุคคลจะแสดงความสามารถใหม่ๆ เช่น นั่งได้ คลานได้ ยืนได้ พุดได้ ฯลฯ ส่วนการเรียนรู้ (Learning) เป็นการที่บุคคลได้รับประสบการณ์มาจากการฝึกฝนหรือฝึกหัดจากสิ่งแวดล้อมและสังคมที่อาศัยอยู่ เช่น ถ้าเด็กมีความพร้อมในการใช้มือและสามารถใช้มือทำงานประสานกับตาได้ เราก็จะสามารถนำเด็กมาฝึกหัดให้เขียนหนังสือได้ง่ายและเร็วกว่าเด็กที่ยังไม่มีวุฒิภาวะ

การแบ่งวัย

นักจิตวิทยาได้แบ่งวัยแห่งการพัฒนาการของมนุษย์ ออกตามระดับอายุเป็น 8 วัย ดังนี้

1. วัยก่อนคลอด (prenatal period) ตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 2 ปี
2. วัยทารก (infancy) ตั้งแต่แรกเกิด จนถึงอายุ 2 ปี
3. วัยเด็ก (childhood) ตั้งแต่อายุ 2-12 ปี (หญิง) และ 2-14 ปี (ชาย)
4. วัยแรกรุ่น (puberty) หญิงเฉลี่ยอายุ 12 ปี ชายเฉลี่ยอายุ 14 ปี
5. วัยรุ่น (adolescence) ตั้งแต่อายุ 13-20 ปี
6. วัยผู้ใหญ่ตอนต้นหรือวัยหนุ่มสาว (adulthood) ตั้งแต่อายุ 21-40 ปี
7. วัยกลางคน (middle age) ตั้งแต่อายุ 41-60 ปี
8. วัยชรา (old age) ตั้งแต่อายุ 60 ปีขึ้นไป

การพัฒนาการ เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึงวัยสุดท้าย การพัฒนาการของบุคคลมีทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาการทางร่างกาย การพัฒนาการทางอารมณ์ การพัฒนาการทางบุคลิกภาพและสังคม การพัฒนาการทางสติปัญญา

การพัฒนาการทางร่างกาย (Physiological Development)

การพัฒนาการและการเจริญเติบโตของบุคคลทางร่างกาย มีหลักในการพัฒนาการจากบนลงล่าง คือ พัฒนาจากศีรษะลงสู่ปลายเท้า จากส่วนกลางคือพัฒนาจากลำตัวออกสู่ส่วนที่เป็นแขน ขา มือ นิ้ว โดยพัฒนาการทางร่างกายนี้จะถือตามอายุเป็นเกณฑ์สำคัญ
พัฒนาการทางร่างกายของบุคคลในช่วงวัยต่างๆ มีดังนี้

1. วัยก่อนคลอด

ชีวิตใหม่จะเริ่มขึ้นเมื่อตัวอ่อนของบิดาเข้าไปผสมกับไข่ของมารดาจนเกิดการปฏิสนธิขึ้น โดยที่ชีวิตใหม่จะอยู่ในครรภ์มารดาประมาณ 40 สัปดาห์ นับจากวันที่เกิดการปฏิสนธิจนคลอด ทารกในครรภ์จะมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วมาก

กระบวนการพัฒนาของชีวิตใหม่ภายในครรภ์ แบ่งออกได้เป็น 3 ระยะ คือ

1.1 ระยะไข่ตก (Germinal Period) เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงสัปดาห์ที่ 2 หรือระยะ 2 อาทิตย์แรกของการตั้งครรภ์ ซึ่งตัวอ่อนจะฝังตัวที่ผนังมดลูก โดยปกติมารดามักจะยังไม่รู้ตัวว่ากำลังตั้งครรภ์ ระยะนี้จัดเป็นระยะสำคัญของการมีชีวิตรอดของเด็ก โดยปกติการฟักตัวจะเกิดในระยะ 10 วัน นับตั้งแต่การผสมกันของตัวอสุจิและไข่ เมื่อมีการฝังตัวแล้ว ตัวอ่อนจะเกาะติดผนังมดลูก และใช้มดลูกเป็นที่ดูแลอาหารต่อไป

1.2 ระยะตัวอ่อน (Embryonic Period) เป็นระยะเวลา 2-8 สัปดาห์ที่ตัวอ่อนในมดลูกเริ่มมีการพัฒนาเติบโตของอวัยวะต่างๆ ซึ่งในระยะตัวอ่อนจัดเป็นระยะสำคัญที่สุดของการตั้งครรภ์ เพราะเป็นระยะที่อวัยวะทุกส่วนกำลังพัฒนาเป็นรูปร่าง ดังนั้นถ้าเกิดการกระทบกระเทือนกับมารดา เช่น การเกิดอุบัติเหตุ การเกิดอารมณ์รุนแรง ร่างกายขาดอาหาร หรือสูบบุหรี่ จะทำให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อพัฒนาการของทารกในครรภ์ อาจทำให้การพัฒนาไม่เป็นไปตามปกติ ได้รับอันตรายถึงชีวิต กลายเป็นเด็กพิการหรือเสียบุคลิกภาพได้

1.3 ระยะชีวิตใหม่หรือฟัตัส (Fetus Period) เป็นระยะหลังสัปดาห์ที่ 8 จนถึงกระทั่งถึงกำหนดคลอด นับเป็นระยะที่ยาวนานที่สุด พัฒนาการในระยะนี้จะเน้นหนักไปทางด้านการเพิ่มความสมบูรณ์ของส่วนต่างๆของร่างกาย

พัฒนาการในวัยก่อนคลอด จะได้รับอิทธิพลทั้งจากพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมก่อนเกิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะตัวอ่อน ซึ่งเป็นระยะที่อวัยวะต่างๆกำลังพัฒนาเป็นรูปร่าง หากได้รับการกระทบกระเทือนจากสิ่งแวดล้อม ก็จะส่งผลต่อเด็กทารกในครรภ์มารดา ที่เกิดมาจะกลายเป็นเด็กพิการได้

2. วัยทารก

วัยทารกแบ่งได้เป็น 2 ระยะ คือ

2.1 วัยทารกแรกเกิด (infancy) นับตั้งแต่คลอดออกมาจากครรภ์มารดาจนถึง 2 สัปดาห์

2.2 วัยทารก (babyhood) นับตั้งแต่ 2 สัปดาห์ถึง 2 ปี

การพัฒนาทางร่างกายในระยะ 2 ปีแรก มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นระยะเวลาหัวเลี้ยว หัวต่อของการพัฒนาการขั้นต่อไป โดยทารกแรกเกิดจะมีน้ำหนักโดยเฉลี่ยประมาณ 3,000 กรัม ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร น้ำหนักจะเพิ่มขึ้นเป็น 3 เท่าของแรกเกิด และ 4 เท่าเมื่ออายุครบ 2 ปี แต่ส่วนสูงจะไม่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเท่าน้ำหนักตัว ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น พันธุกรรม เพศ เชื้อชาติ ทารกชายและหญิงจะมีรูปร่างและลักษณะไม่แตกต่างกันมาก และจะพัฒนาได้สัดส่วนขึ้น เด็กทารกจะได้รับภูมิคุ้มกันจากแม่ประมาณ 6 เดือน ภูมิคุ้มกันโรคนี้จะค่อยๆ หดไป จึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องคอยดูแลทารกโดยการพาไปฉีดวัคซีนตามที่แพทย์กำหนดให้ต่อไป

3. วัยเด็กปฐมวัย หรือเด็กอายุ 2-6 ปี เด็กชายและเด็กหญิงจะมีความแตกต่างทางร่างกายมากขึ้น โดยเด็กชายจะมีการพัฒนาในด้านกล้ามเนื้อมากกว่าเด็กหญิง ส่วนเด็กหญิงจะมีการพัฒนาการในด้านไขมันมากกว่าเด็กชาย เนื่องจากเด็กชายและเด็กหญิงมีการเล่นและกิจกรรมที่ต่างกัน ความสูงของเด็กในช่วงนี้สามารถบ่งชี้ถึงความสูงที่แท้จริงในอนาคตของเขาได้ การพัฒนาของร่างกายส่วนบนมีสัดส่วนคล้ายคลึงกันเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ แขนขายาวขึ้นและมีรูปร่างสมส่วน ลำตัวยืดยาว ศีรษะที่เคยคว่ำมีขนาดค่อนข้างใหญ่ก็จะดูสมส่วนกับขนาดของร่างกายมากขึ้นกว่าเดิม

4. วัยเด็กประถม หรือเด็กอายุ 6-12 ปี การพัฒนาการของร่างกายมีความสมส่วนมากขึ้น เด็กชายจะมีการเจริญเติบโตของร่างกายช้ากว่าเด็กหญิงเล็กน้อย อวัยวะต่างๆ บนใบหน้าจะเริ่มได้สัดส่วนมีความคล้ายคลึงกับผู้ใหญ่ แขนขาเริ่มยาวขึ้นจนดูเกะกะเก้งก้าง กระดูกแข็งแรงมากขึ้น เมื่ออายุประมาณ 6 ปี ฟันน้ำนมจะค่อยๆ โยกและหลุดไป ในขณะที่ฟันแท้เริ่มขึ้นเกือบครบเมื่อสิ้นวัยนี้

5. วัยรุ่น หรือเด็กอายุ 13-20 ปี เป็นวัยที่มีการเจริญเติบโตทางด้านส่วนสูงและน้ำหนักอย่างรวดเร็วจนทำให้บางครั้งเราเรียกคนวัยนี้ว่า วัยพายุบูม (Storm and Stress) เด็กชายและเด็กหญิงจะกลายเป็นชายหนุ่มหญิงสาวที่สมบูรณ์ ในระยะแรกของช่วงอายุนี้ เด็กหญิงจะมีน้ำหนักและส่วนสูงมากกว่าเด็กชาย แต่พออายุประมาณ 15 ปี เด็กชายจะมีน้ำหนักและส่วนสูงมากกว่าเด็กหญิง ทั้งนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของร่างกายวัยนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางเพศ ขั้นที่ 1 ไปสู่การแสดงลักษณะทางเพศ ขั้นที่ 2 (Primary Sex Characteristics → Secondary Sex Characteristics) กล่าวคือ เด็กชายจะเริ่มมีหนวดเครา เป็นสิว ขาวๆ สะ โปกแคบ ไหล่กว้าง เสียงแตกห้าว มีขนขึ้นในที่ลับ มีการผลิตและหลั่งอสุจิ (Sperm) ได้ ซึ่งเป็นการแสดงวุฒิภาวะทางเพศของเด็กผู้ชาย ส่วนเด็กหญิงจะมีเต้านมขยายใหญ่ สะ โปกผายออก มีส่วนโค้งส่วนเว้า ไหล่แคบ มีขนขึ้นในที่ลับและมีประจำเดือน (Menstruation) ซึ่งเป็นการแสดงวุฒิภาวะทางเพศของผู้หญิง

6. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น หรือวัยหนุ่มสาว อายุ 20-40 ปี เป็นวัยที่ร่างกายของชายและหญิงมีสมรรถภาพทางร่างกายสมบูรณ์เต็มที่ในระยะอายุ 25 ปี และประสิทธิภาพทางสมองที่ใช้ในการปรับตัว และเรียนรู้กับสถานการณ์ใหม่ๆ จะมีการเจริญเติบโตอย่างเต็มที่เมื่ออายุประมาณ 21 ปี ทำให้มีจินตนาการ มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความจำในสิ่งที่เคยเรียนรู้มาแล้วเป็นอย่างดี

2.3 กลัวจินตนาการของตนเอง ได้แก่ กลัวถูกทอดทิ้ง กลัวสิ่งที่ไม่มีความแน่นอน

เด็กแรกเกิดถึง 8 ปี จะกลัวต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก ส่วนความกลัวต่อความล้มเหลวและจินตนาการของตนเองจะยังไม่เกิดขึ้น เพราะความกลัวทั้ง 2 ประเภทนี้จะเป็นความกลัวที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

ໂກງລີ + ກລັງ

3. อารมณ์อิจฉาริษยา (Jealous) เป็นอารมณ์ที่มีการรวมเอาอารมณ์โกรธและกลัวเข้าด้วยกัน ปรากฏเมื่อเด็กอายุประมาณ 18 เดือน โดยเด็กจะไม่พอใจเมื่อพ่อแม่หรือคนที่ตนรัก ให้ความสนใจหรือเอาใจใส่น้องหรือคนอื่นมากกว่าตัวเอง ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องพยายามให้ความยุติธรรมและอธิบายให้เด็กเข้าใจสถานการณ์และยอมรับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น เด็กจะได้ไม่พัฒนาอารมณ์อิจฉาริษยา

4. **อารมณ์อยากรู้อยากเห็น (Curiosity)** เป็นอารมณ์ที่เด็กแสดงออกด้วยการค้นคว้าเพราะอยากรู้อยากเห็นในสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นเนื่องจากเด็กมีอิสระในการเคลื่อนไหวและความพร้อมทางระบบประสาท เมื่อพบหรือมีโอกาสเข้าใกล้สิ่งของที่แปลกใหม่ เด็กจึงต้องการสัมผัส แกะหรือค้น เพื่อที่จะตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของตนเอง

5. อารมณ์ดีใจ (Delight) เป็นอารมณ์ที่มีตั้งแต่ทารกอายุ 2-3 เดือนแรก โดยทารกจะแสดงอาการดีใจออกมาด้วยการยิ้มและหัวเราะ พออายุประมาณ 18 เดือน เด็กจะแสดงความคิดใจเกี่ยวกับความชื่นชอบของเล่น สิ่งของ หรือกิจกรรมของตนเอง ในช่วงอายุ 21 เดือน จะแสดงออกทางอารมณ์ดีใจ เมื่อมีคนมาเล่นกับเขาหรือเมื่อเด็กคู่ผื่นเล่น เด็กจะสามารถหัวเราะร่วมกับผู้อื่นได้

6. อารมณ์รัก (Affection) เป็นอารมณ์ที่เริ่มต้นจากการที่เด็กรักตัวเองก่อนแล้วจึงรักคนอื่น ตามมา อายุประมาณ 6 เดือน เด็กจะมีความต้องการที่จะอยู่ใกล้ชิดคนที่เขารัก อายุ 2 ปี เด็กจะรู้สึกรัก สิ่งของหรือของเล่น รักสัตว์ เด็กจะแสดงออกถึงอารมณ์รักโดยการโอบกอด ส่วนเด็กกำพร้าที่ว่าเหว เด็กจะรักเฉพาะตนเอง ไม่ยอมที่จะคบกับใคร

→ แล้วย้ายไปถามเพื่อน ที่อยู่ ลีลาวรรณ ดนที่เลี้ยงหมาตัวแรก ชื่อ ดนที่ทำนี้ นุศรวิภา ภาณุโพธิ์ ๑. ท้องทร
การพัฒนากายบุคลิกภาพ (Personality Development) charevor ของเขา

การพัฒนาการทางบุคลิกภาพ (Personality Development) *character ของเรา*

ฟรอยด์ (Freud) เชื่อว่า การที่บุคคลมีการพัฒนาบุคลิกภาพมาอย่างไร ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเลี้ยงดูในช่วง 5 ปีแรกของชีวิต เพราะมนุษย์มีความต้องการทางร่างกายตามธรรมชาติเช่นเดียวกับสัตว์ ความต้องการนี้ทำให้บุคคลมีการแสวงหาความสุขตามส่วนต่างๆ ภายในร่างกายที่จะแตกต่างกันไปตามวัย ซึ่งจะพัฒนาไปเป็นขั้นตอนตามลำดับ เริ่มต้นจากแรกเกิดจนสิ้นสุดในวัยรุ่น เรียกว่า **พัฒนาการทางเพศ (Psychosexual development)** ถ้าบุคคลใดพัฒนาไปแต่ละขั้นตอนด้วยดี บุคคลผู้นั้นจะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพที่สมบูรณ์ หากไม่เป็นไปตามขั้นตอนดังกล่าวก็จะทำให้เกิด **สภาวะ “การติดตรึง (Fixation)”** อาจเป็นการติดตรึงอยู่ในขั้นหนึ่งขั้นใดหรือหลายขั้นก็ได้ ผู้ใดติดตรึงอยู่ในวัยใดขั้นใดก็จะยังคงแสวงหาความพอใจในขั้นที่ติดตรึงอยู่ต่อไป แม้ว่าจะผ่านวัยนั้นๆ มาแล้ว สภาพติดตรึงมีผลต่อพัฒนาการด้านบุคลิกภาพในแง่ลบ แต่บุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงนี้ให้เป็นบวกได้หากเขารู้จักปรับตัว

พัฒนาการทางเพศ (Psychosexual development) แบ่งออกเป็น 5 ขั้น ดังนี้

เน้นสิ่งแวดล้อมที่เด็กได้รับ การตอบสนอง

* **1) ขั้นปาก (Oral Stage)** อายุแรกเกิดถึง 1 ปี เป็นระยะที่ทารกใช้ปากหาความสุขจากสิ่งแวดล้อม ทารกจะมีความสุขหรือได้รับความพึงพอใจจากการดูด กัด แพะ ถ้าทารกได้รับการเอาใจใส่และได้รับการตอบสนองที่มีความเหมาะสมจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ทารกก็จะเกิดความไว้วางใจ (Trust) และเกิดมีความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม แต่ถ้าทารกไม่ได้รับการตอบสนองที่เหมาะสมก็จะพัฒนาความไม่ไว้วางใจ มีความรู้สึกที่ไม่ดีเกี่ยวกับตนเองและสังคม จะทำให้เกิดการติดตรึงของการพัฒนาการ และเกิดความผิดปกติของบุคลิกภาพ คือ กลายเป็นคนที่ติดเหล้า ติดบุหรี่ ติดยาเสพติด ชอบการขบเคี้ยวสิ่งต่างๆ ตลอดเวลา ชอบพูดจาเยาะเย้ยถากถาง เจ้ากี้เจ้าการ ก้าวร้าว อิจฉาริษยา ชอบทำตัวเป็นจุดเด่น เรียกร้องความสนใจ ฯลฯ เนื่องมาจากมีความรู้สึกด้อยในตนเองที่ไม่ได้รับการตอบสนองเกี่ยวกับความรักและความปลอดภัยอย่างเหมาะสม

* **2) ขั้นทวาร (Anal Stage)** อายุ 1-3 ปี เป็นระยะที่เด็กจะมีความสุขหรือได้รับความพึงพอใจจากการขับถ่ายและความสามารถในการควบคุมอวัยวะที่ใช้ในการขับถ่ายของตนเอง เด็กในวัยนี้มีความสุขกับการกลั้นอุจจาระหรือปัสสาวะหรือการถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะเรื้อรัง ความขัดแย้งของเด็กในวัยนี้มักจะเกิดขึ้นจากการฝึกหัดการขับถ่าย (Toilet Training) พ่อแม่ควรให้การฝึกหัดการขับถ่ายให้เด็กตามความเหมาะสม ไม่เร็วหรือช้าเกินไป ไม่บังคับหรือปล่อยปละละเลยจนเกินไป เพราะจะทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเองและมีความสามารถในการบังคับอวัยวะขับถ่ายของตน อายุที่เหมาะสมต่อการฝึกหัดการขับถ่ายของเด็ก คือ อายุ 18-20 เดือน ถ้าเด็กเกิดการติดตรึงในขั้นนี้จะมีบุคลิกภาพผิดปกติ เช่น เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว ดื้อรั้น จู้จู้จุกจิก เจ้าระเบียบและเข้มงวด

* **3) ขั้นอวัยวะเพศ (Phallic Stage)** อายุ 3-5 ปี ขั้นนี้เด็กจะสนใจและพึงพอใจกับการเล่นหรือจับต้องอวัยวะเพศของตนเอง ในช่วงอายุ 4-5 ปี เด็กชายจะมีปรากฏการณ์ ที่เรียกว่า ปมออดิปัส (Oedipus Complex) ซึ่งจะทำให้เด็กชายรักใคร่หวงแหนแม่ พยายามทำตัวให้แม่รัก รู้สึกอิจฉาและเห็นพ่อเป็นคู่แข่งหรือศัตรู ส่วนเด็กผู้หญิงจะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ปมอิเล็กตรา (Electra Complex) ซึ่งจะทำให้เด็กผู้หญิงรักใคร่ หวงแหนพ่อ พยายามทำตัวให้พ่อรัก รู้สึกอิจฉาและเห็นแม่เป็นคู่แข่งหรือศัตรู

ถ้าการพัฒนาการในขั้นนี้เป็นไปได้ด้วยดี เด็กก็จะสามารถแสดงบทบาทที่เหมาะสมกับเพศของตนเอง มีเจตคติในทางที่ดีต่อเรื่องเพศ แต่ถ้าเกิดการติดตรึง เมื่อโตขึ้นเด็กจะไม่สามารถทำหน้าที่ทางเพศได้อย่างสมบูรณ์ เช่น มีความเย็นชาต่อเรื่องเพศ แสดงพฤติกรรมรักร่วมเพศ (Homosexuality) หรือ ชอบโชว์อวัยวะเพศ (Exhibitionism)

4) ขั้นแฝง (Latency Stage) อายุ 6-11 ปี เป็นระยะที่เด็กมุ่งความสนใจไปสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก เพราะเด็กเริ่มออกจากบ้านไปใช้ชีวิตในสังคมนอกบ้าน สังคมนอกบ้านที่สำคัญคือ สังคมในโรงเรียน ขั้นนี้จึงเป็นระยะของการเรียนรู้ความคิดเห็นและการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น เรียนรู้และเคารพกฎระเบียบที่โรงเรียนหรือครูกำหนดไว้

ตกแตกตัว
ผมรพ
ผมหัวน้ำ
ช่วง เตกเกิด
ตัว 5 ปี

5) **ขั้นวัยรุ่น (Genital Stage)** เริ่มตั้งแต่เด็กย่างเข้าสู่วัยรุ่นเป็นต้นไป) เมื่อย่างเข้าสู่วัยรุ่น ร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทำให้วัยรุ่นมีอารมณ์อ่อนไหวง่าย วัยนี้บุคคลมีวุฒิภาวะทางเพศสมบูรณ์แล้ว ความพึงพอใจของบุคคลในวัยนี้ จึงเกี่ยวข้องกับการหาความสุขทางเพศโดยมุ่งความสนใจไปยังเพศตรงข้ามบุคคลที่มีการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างเหมาะสมจะมีชีวิตทางสังคมอย่างมีความสุขทั้งกับเพศตรงข้ามและเพศเดียวกัน ปรับตัวอยู่ร่วมกับเพศตรงข้ามได้ มีการแสดงบทบาททางเพศที่เหมาะสม มีการสร้างครอบครัวและสามารถแสดงบทบาทของพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาการทางสังคม (Social Development)

พัฒนาการทางสังคม เป็นเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาการทางสังคมขึ้นอยู่กับอิทธิพลของครอบครัวและความอบอุ่นที่ทารกได้รับ การอุ้มชู กอดรัด สัมผัส และลักษณะการให้อาหารเด็ก มีผลต่อจิตใจไม่น้อยกว่าการกินอิ่มนอนหลับ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการของร่างกาย

ฮาร์โลว์ (Harlow) เป็นนักจิตวิทยาที่ได้ทำการทดลอง โดยนำลูกลิงที่แยกจากแม่หลังคลอดเพียง 12 ชั่วโมง มาเลี้ยงในห้องทดลอง ซึ่งมีแม่ที่ทำขึ้นเอง 2 ตัว ตัวหนึ่งทำด้วยขวดแข็ง เรียกว่า แม่ขวด อีกตัวทำด้วยผ้าอ่อนนุ่ม เรียกว่า แม่ผ้า แม่เทียมทั้ง 2 ตัว มีขวดนมไว้ให้ลูกลิงดูดกินทั้งคู่ จากการทดลองพบว่า ลูกลิงมักเลือกไปดูดนมจากแม่ผ้ามากกว่าแม่ขวด และใช้เวลาขลุก กอดรัด และแสดงความอบอุ่นใจเมื่ออยู่กับแม่ผ้ามากกว่าแม่ขวด แสดงให้เห็นว่าลูกลิงต้องการความอบอุ่น

ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม (Psychosocial Development) อีริกสัน (Erikson) ให้ความสำคัญต่อแรงผลักดันทางสังคมที่มีผลต่อบุคลิกภาพและการปรับตัว และเชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการพัฒนาการทางสังคม และส่งผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล อีริกสัน (Erikson) เชื่อว่า ช่วงวิกฤต (Critical Period) มีอยู่ในทุกขั้นตอนของการพัฒนาการและจะดำเนินต่อไปตลอดชีวิต เพราะในแต่ละวัย ความต้องการทางสังคมของบุคคลก็จะเปลี่ยนไป ทำให้ต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ถ้าการพัฒนาการทางสังคมในแต่ละขั้นดำเนินไปได้ด้วยดี บุคคลก็จะมีบุคลิกภาพและสุขภาพจิตที่ดี ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีสภาพทางสังคมไม่เอื้ออำนวยให้บุคคลสามารถปรับตัวได้ก็จะทิ้งร่องรอยของความรู้สึกที่ไม่ดีไว้ในการพัฒนาการแต่ละขั้น ซึ่งมีผลร้ายต่อบุคลิกภาพและสุขภาพจิตของบุคคลนั้น

โดยอีริกสัน (Erikson) แบ่งการพัฒนาการทางสังคม ออกเป็น 8 ขั้น ดังนี้

๘. ทศวรรษหัวหัว

1.ขั้นความเชื่อถือไว้วางใจ หรือ ไม่เชื่อถือ ไม่ไว้วางใจ (Sense of Trust v.s. Mistrust)

อายุ 0-18 เดือน สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้ก็คือ การได้รับความรัก ความอบอุ่น และการมีความสัมพันธ์กับพ่อแม่ของตนเอง เด็กจะพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจ (Trust) จากการได้รับความรัก ความอบอุ่น หรือ การได้รับความสุขทางกาย ในทางตรงข้าม เด็กจะพัฒนาความรู้สึกไม่ไว้วางใจ (Mistrust) และความ

หวาดระแวงจากการที่เขาไม่ได้รับความรัก ขาดความอบอุ่น หรือไม่ได้รับความสุขทางกาย วัยนี้เด็กจะมีพฤติกรรมยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ไม่รู้จักรับและไม่รู้จักให้ผู้อื่น ทำให้ปรับตัวเข้าสังคมไม่ได้

2. **ขั้นความเป็นตัวของตัวเอง หรือ ความละอาย ความสงสัย (Sense of Autonomy v.s. Doubt and Shame)** **อายุ 18 เดือนถึง 2-3 ปี** สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้คือ การดูแลระดับปรองดองและความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กจะพัฒนาความรู้สึกอิสระ (Autonomy) จากการที่พ่อแม่สนับสนุนและเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเองตามความสามารถ เนื่องจากเด็กวัยนี้สามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายได้แล้ว ในทางตรงข้าม ถ้าพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกแบบปกป้องเกินกว่าเหตุ ไม่ไว้วางใจ หรือกลัวเด็กได้รับบาดเจ็บ หรือกลัวเด็กทำของเสียหาย เด็กจะเกิดความรู้สึกสงสัย ขาดความมั่นใจในตนเองและพึ่งพาผู้อื่นสูง

อายุ 18 เดือนถึง 2-3 ปี สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้คือ การดูแลระดับปรองดองของพ่อแม่และความรับผิดชอบในตนเอง เด็กจะมีการพัฒนาความคิดริเริ่ม (Initiative) จากการที่เขาสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเองแล้วประสบความสำเร็จ วัยนี้เด็กจะมีความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารจึงชอบซักถาม มักซักจนเพราะสามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้คล่องแคล่วมากขึ้น ถ้าพ่อแม่คอยตอบคำถามเด็กก็จะส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่ม ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเองหรือทำได้แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จะทำให้เด็กเกิด ความรู้สึกผิด (Guilt) ถ้ายังพ่อแม่คอยห้าม ดุ ตาหนีหรือลงโทษเด็กหลังจากที่เขาทำกิจกรรมบางอย่างอย่างรุนแรง จะทำให้เด็กเกิด ความรู้สึกผิด ไม่อยากจะทำอะไรด้วยตนเอง คอยแต่จะทำตามคำแนะนำของพ่อแม่เท่านั้น ในขั้นนี้เด็กจะเริ่มมีการเลียนแบบพ่อแม่ เริ่มสังเกตเห็นความแตกต่างของบทบาททางเพศ ลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลางค่อยๆ หดไป และการทำงานของ Id Ego และ Superego จะเป็นระเบียบมากขึ้น

3. **ขั้นความคิดริเริ่ม หรือ ความรู้สึกผิด (Sense of Initiative v.s. Guilt)** **อายุ 3-6 ปี** สิ่งที่มี

บทบาทสำคัญในวัยนี้คือ การดูแลระดับปรองดองของพ่อแม่และความรับผิดชอบในตนเอง เด็กจะมีการพัฒนาความคิดริเริ่ม (Initiative) จากการที่เขาสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเองแล้วประสบความสำเร็จ วัยนี้เด็กจะมีความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารจึงชอบซักถาม มักซักจนเพราะสามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้คล่องแคล่วมากขึ้น ถ้าพ่อแม่คอยตอบคำถามเด็กก็จะส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่ม ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตนเองหรือทำได้แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จะทำให้เด็กเกิด ความรู้สึกผิด (Guilt) ถ้ายังพ่อแม่คอยห้าม ดุ ตาหนีหรือลงโทษเด็กหลังจากที่เขาทำกิจกรรมบางอย่างอย่างรุนแรง จะทำให้เด็กเกิด ความรู้สึกผิด ไม่อยากจะทำอะไรด้วยตนเอง คอยแต่จะทำตามคำแนะนำของพ่อแม่เท่านั้น ในขั้นนี้เด็กจะเริ่มมีการเลียนแบบพ่อแม่ เริ่มสังเกตเห็นความแตกต่างของบทบาททางเพศ ลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลางค่อยๆ หดไป และการทำงานของ Id Ego และ Superego จะเป็นระเบียบมากขึ้น

4. **ขั้นความขยันขันแข็ง หรือ ความรู้สึกด้อย (Sense of Industry v.s. Inferiority)**

อายุ 6-11 ปี สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้คือ อิทธิพลที่ได้รับจากโรงเรียน ครูและกลุ่มเพื่อน ในขั้นนี้เด็กจะพัฒนาความรู้สึกขยันหมั่นเพียร (Industry) จากการที่เขาได้รับคำชมเชยจากครูเมื่อเขาทำงานส่ง ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กมีประสบการณ์ไม่ดี ทำงานส่งแล้วถูกครูตำหนิ ดุ ลงโทษ จะทำให้เด็กพัฒนา ความรู้สึกด้อยในตนเอง (Inferiority) ขาดความมั่นใจในตนเอง รู้สึกว่าตนเองทำงานสู้คนอื่นไม่ได้ ไม่ได้รับความสนใจจากครู ถูกครูตำหนิบ่อยๆ เขาก็จะไม่อยากทำงานใดๆ จนบางครั้งอาจจะทำให้เด็กไม่อยากไปโรงเรียนหรือเด็กบางคนอาจหนีโรงเรียน

5. **ขั้นความมีเอกลักษณ์ หรือ ความรู้สึกสับสน (Sense of Identity v.s. Role Confusion)**

อายุ 11 ปีขึ้นไป วัยนี้เป็นช่วงที่เด็กเข้าสู่วัยรุ่น เด็กมักจะรู้สึกสับสนในบทบาทของตนเอง เนื่องจากเป็นวัยที่อยู่กึ่งกลางระหว่างวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่ ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าเขาจะเป็นเด็กก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่เชิง ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้น ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสังคม ทำให้วัยรุ่นมี

ความต้องการที่จะรู้จักตนเอง สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้ก็คือ กลุ่มเพื่อน ตัวแบบและความคาดหวังของสังคม เด็กจะเริ่มสำรวจตนเองว่าเขาเป็นใคร ต้องการอะไรและอยากจะเป็นอะไรในอนาคต จนสามารถค้นพบเอกลักษณ์ของตนเอง (Identity) ได้ ในทางตรงข้ามถ้าไม่มีโอกาสได้สำรวจตนเอง ก็จะไม่เข้าใจบทบาทและความต้องการของตนเองได้ จนเกิดความรู้สึกสับสน (Role Confusion) ขึ้น ซึ่งมักจะทำให้วัยรุ่นเปลี่ยนตนเองไปเรื่อยๆ แล้วแต่จะถูกชักนำในทิศทางใด เพราะไม่รู้จักความต้องการของตนเองและไม่มีเป้าหมายที่แน่นอนในชีวิต

6. **ขั้นความใกล้ชิดสนิทสนม หรือ ความโดดเดี่ยวอ้างว้าง (Sense of Intimacy v.s.**

Isolation) อายุ 20-40 ปี วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (Young Adulthood) สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้ก็คือ คู่สมรส เพื่อนร่วมงาน หน้าที่และสังคมที่เขาเกี่ยวข้องกับ เนื่องจากเป็นวัยของการทำงานและการมีครอบครัว ถ้าบุคคลมีประสบการณ์ในขั้นต้นๆ มาดี ก็จะเข้าใจตนเองและสังคมดีขึ้น สามารถพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในสังคมได้ ในทางตรงข้ามถ้าบุคคลไม่สามารถค้นพบเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่เข้าใจว่าตนเองต้องการอะไรและมีเป้าหมายอะไรในชีวิต ก็จะเกิดความรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยวว่าเหว (Isolation) เพราะไม่สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับบุคคลอื่นได้ ถ้าสามารถหาคู่สมรสได้ก็มักจะประสบปัญหาหย่าร้าง เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการมีชีวิตครอบครัวได้

7. **ขั้นความมั่นคง เป็นหลักให้ผู้อื่นได้ หรือ ความเฉื่อยชา หมกมุ่นใส่ใจแต่เรื่องของตนเอง**

(Sense of Generativity v.s. Self-Absorption) อายุ 40-60 ปี วัยผู้ใหญ่ถึงวัยกลางคน (Adulthood) สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้ก็คือ คู่สมรส บุตร เพื่อน เพื่อนร่วมงานและสังคม บุคคลจะมีความมั่นคงทางการทำงานและความเป็นอยู่ตามสมควร ถ้ามีประสบการณ์มาดีก็จะเกิดความรู้สึกอยากสร้างสรรค์สังคม ต้องการมีบุตรหลาน (Generativity) อบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม ในทางตรงข้าม ถ้าได้รับประสบการณ์ที่ไม่ดี ก็จะสนใจแต่ความต้องการของตนเอง หมกมุ่นอยู่กับเรื่องราวของตนเอง (Self-Absorption) สงสารตนเอง รู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์ต่อสังคม เกิดความรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่าย

8. **ขั้นความมั่นคงสมบูรณ์ หรือ ความท้อถอยหมดหวัง (Sense of Integrity v.s. Despair)**

อายุ 60 ปีขึ้นไป วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย (Older Adulthood) สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในวัยนี้ก็คือ เพื่อน ญาติ บุตร คู่สมรส ชุมชนและความเชื่อทางศาสนา เป็นวัยที่มีความรู้สึกนึกคิดย้อนกลับไปในอดีต ถ้ามีอดีตที่สวยงามหรือประสบความสำเร็จ ก็จะเกิดความสุข ความพอใจ (Integrity) คนในวัยนี้จะมีมีความสุขกับการถ่ายทอดประสบการณ์ในอดีตให้คนรุ่นต่อมาฟัง ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของวัยไม่กลัวตาย ไม่กังวลกับชีวิตที่เหลืออยู่ เพราะไม่รู้สึกเสียดายเวลาที่ผ่านมา ในทางตรงข้าม ถ้ามีประสบการณ์ในอดีตไม่ดี คนในวัยนี้ก็จะเกิดความรู้สึกท้อถอยในชีวิต (Despair) มีความวิตกกังวลกลัวตาย เพราะรู้สึกว่าตนยังไม่ได้ทำอะไรอีกหลายอย่าง ยังมีภาระหน้าที่ค้างค้ำอีกมากมาย ไม่สามารถทำจิตใจให้สงบได้ การระลึกถึงอดีตก็มีแต่ความเศร้าหมอง ไม่เป็นที่พึงพอใจ

การพัฒนาการทางความคิด (Cognitive Development)

เพียเจต์ (Piaget) ได้เสนอทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด (Cognitive Development) เขาให้ความหมายของสติปัญญา (Intelligence) ไว้ว่าเป็นความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสมดุลและมั่นคง ซึ่งกระบวนการปรับตัวของบุคคล มี 2 กระบวนการ คือ กระบวนการดูดซึม (Assimilation) เป็นกระบวนการที่บุคคลรับสิ่งแวดล้อมเข้ามาไว้ในโครงสร้างความคิด และกระบวนการปรับโครงสร้าง (Accommodation) เป็นกระบวนการที่โครงสร้างความคิดนั้นปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ กระบวนการทั้งสองนี้มีทั้งในทางสรีระและความคิด

เพียเจต์ (Piaget) ศึกษาความคิดความเข้าใจ (Cognition) โดยพิจารณากระบวนการทางความคิด (Mental Operation) เพียเจต์ (Piaget) เชื่อว่า สิ่งที่สำคัญในการพัฒนาการทางความคิด ก็คือ การปะทะสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดการปรับตัว (Adaptation) เพื่อรักษาสมดุล (Equilibrium) ทางความคิด การปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเป็นการปะทะสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง (Continue Interaction) ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาการทางความคิด ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้

1.ขั้นพัฒนาการด้านประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensori-Motor Operation)

อายุแรกเกิด – 2 ปี พฤติกรรมของบุคคลอยู่ในรูปของการเคลื่อนไหวโดยอัตโนมัติ (Reflex) ใช้อวัยวะสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งจะทำให้เด็กเริ่มมีโครงสร้างทางความคิดเป็นของตนเองขึ้น ในตอนปลายของขั้นนี้ เด็กจะเริ่มรับรู้เรื่องการคงที่ของขนาดและรูปร่างของวัตถุ รวมทั้งการไม่สูญหายไปของวัตถุหรือสสาร

2.ขั้นการเริ่มพัฒนาความคิดและสติปัญญา (Preoperational Thought) อายุ 2-7 ปี

คุณภาพของความคิดดีกว่าขั้นแรกและจะเกิดขึ้นในสมองมากกว่าจะเกิดขึ้นทางกาย มีการพัฒนาการทางด้านภาษา เริ่มเข้าใจสัญลักษณ์ต่างๆ มีการเลียนแบบบุคคลอื่น เข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว ในระยะแรกเด็กจะมีพฤติกรรมแบบยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) และลดน้อยลงราวอายุ 6-7 ปี เพราะมีการปะทะสัมพันธ์กับสังคมมากขึ้น ในตอนปลายขั้นนี้จะเริ่มพัฒนาการคิดแบบมีเหตุผลขึ้นบ้าง ความคิดส่วนใหญ่อยู่ได้อธิพจน์ของการรับรู้

3.ขั้นการแก้ปัญหาด้วยเหตุผลเชิงรูปธรรม (Concrete Operation) อายุ 7-11 ปี

เด็กจะคิดในสิ่งที่จับต้องได้มากขึ้น รู้จักคิดอย่างมีแบบแผน คิดอย่างมีเหตุผล จนสามารถคิดแก้ปัญหาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมได้ (Concrete) เด็กเข้าใจมโนทัศน์ในการอนุรักษ์ (Conservation) มากขึ้น แต่ยังไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหาที่มีการสมมติหรือปัญหาที่มีการตั้งสมมติฐาน (Hypothesis Problem) ปัญหาที่มีแต่คำถามหรือใช้ภาษาล้วนๆ (Entirely Verbal) และปัญหาที่มีความซับซ้อนมากๆ (Complex Problem) ได้

4.ขั้นการพัฒนาด้วยเหตุผลเชิงนามธรรม (Formal operation) อายุ 11-15 ปี

เป็นขั้นสุดท้ายของพัฒนาการทางความคิด เด็กจะมีการคิดแบบผู้ใหญ่ สามารถคิดค้นหาเหตุผลหรือคำตอบ

นอกเหนือจากข้อมูลที่มีอยู่ได้ สามารถแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนได้ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม
สามารถคิดในลักษณะที่เป็นตรรกะได้อย่างสมบูรณ์ สามารถใช้เหตุผลและหลักการทางวิทยาศาสตร์
สามารถสร้างสมมติฐานในการแก้ปัญหาได้ดี